Үзејир Һачыбәјов 90

гәрәјы мүбаризә апарырды. О өзү јазырды ки, мән мусигијә комедијаларымда бурахыа чәмијјәтинә нүмајиш едәрәјәм амансыз гамчыламышам. Бу мә'нада бестәкарын «Аршын мал алан»ы өзәсә бир өјнәјир. Бөјүк драматургин усталыг, мусиги характеристикасынын ачдынлыгы, јүксәк вәзифәләрини тәбиилији, сарсыдыг бәдиәләри тәшдиг бу өсәри дүнја классик мусиги-ли комедијалары илә еини сәвијјә гојмуш. Бу, јарытмуда Азәрбајчан симфониясинин илк нүмунәләри кими өз гијмәтләрини һәлә дә сахлајыр.

Бунду да гејд етмәк јериндә дүшүр ки, бестәкарымызын «чашмалатчылыг»ларын әдәбијјатдыгдыгы ајдын дејил. Онун рәнбәрлији илә мүтәрәгги мусиги хадимларимызы сәнәтә мүнафизәчилара вә ишпилјанлара гаршы чидди мүбаризә апармалы олмушдур. Бир гәзәт јазмыш вәтәнпәрвәр мусиги ичрачысы Азәрбајчан мусигисинин бүтүн дүнја мусиги мәдәнијјәтиндә тәрәфдар олмушу һалда, онун тохунулмамалыгына ајә «Ја сән, Ја сиз» адлы горумасы төсәдә јергә; башга бир груп ичә мусигимизә инфилјет мәсәдә јазмыш, мәдәнијјәтимиз мусиги мәдәнијјәтиндә һеч бир мүсбәт чәһәт көрмәк истәмирди. «Азәрбајчан опера сәнәти» адлы бир мәгаләдә бирдәнә архива вермәјә тә'кид едәрәк бела јазынырдар ајдыдлар Үзејирин чидди тәнгидини мә'рәзә гаја вермәк. Ј. Һачыбәјов вә онун мәсләк достлары бәр ики мәзлум мүрәтәчә характерини, ајдынлаглыгыны ачмаг үчүн бир вә ја бирдәфәлиглә јазмаг мәгаләләри өсәссијлијини субут етмирдилар.

1937-ни ил Үзејир Һачыбәјов Азәрбајчан мусиги мәдәнијјәти тачмыш ән гијмәтли илини гејд едәрәјә бир мәгаләсиндә «Короглу» операсы илә тамамламыш вахтдыр. Бу дәфә јаза устад новатор бестәкарын чохчилдли јарадылмыг әсәрләрини ичрачылыг ачтидарлыгы олуб, субут етдији ки, әсли инчәсәнәтин мәнәи онун милли симасында өз бәнәмлилиә мәзмунлудур. «Короглу» операсынын әсас фикри, идејасы гүрәтли, рәал бир васитәләрлә өнәр дә олумушдуг. Умумә композисија, ајры-ајры һиссәләрин вә ариәләрин, ансамбларләрин, бөјүк хор вә оркестр епизодларынын јарадылмасы бөјүк бир мәһарәтдир. «Короглу» операсында мәһир сәнәткар әли илә нәфәс олумушдуг.

Бизә фәхрә гејд етмәјә јер јох ки, Үзејир Һачыбәјовун «Лејли вә Мәчнун»ундан «Короглу»сунда нүмә Азәрбајчан операсынын өзү үчүн јенидән јүксәк инкишаф јолуну Гәрби Авропанын бә'зи мәшһәр әсәрләрә опера сәнәти илә јүз көстәрмишдир.

Үзејир Һачыбәјов бүтүн һајаты боју бир ан белә өзү-өзү догма хәтрәјдан ајры бәсаб етмәмиш, онун сәнәти илә сөнмәмиш, әдәри илә кәдәрләнмишдир. О, Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндә чохшилдли сонатанын дәрин нәмәлә јамьф-јарадыг, хәлгымызын мәрд оғул вә гызларына бәсләнмиш гарыш сәсләјиндән, «Азәрбајан өјдуу», Шәфәт бачысы», «Чатышын», «Чәбһә» мәшнулары, «Чанкин», «Марш» кими инструментал мусиги әсәрләри; һәјат, «Вәтән вә чәбһә» кантатасы Үзејир вәтәнпәрвәрлијинин парлаг нүмајәсі олуб. Вәтән өгуларлыгы гәһрәманлыгларда рүшәјдарлыгдыр. Үзејир Һачыбәјов бүтүн варлығы илә гәләбәјә инанмышдыг. Совет халгынын дүнјәвә, әмәјәмаллыг дөврүндә јашајыб јарадачағына инанмышдыг. Онун «Сәнсиз», «Сәнсиз» чанан» кими өсәр сәнәт көнфәјрә олар романслары, «Азәрбајчан халг мусигисинин әсаслары» монографиясі әлмә әсәри мәнә бу нүмә мә'нәјәсинә јарармышдыг. Кимјаны елементләр системи нашф еләјән Менделејев кими Үзејир Һачыбәјов да бу елми монографијасында халг мусигисинин әсәрдә бәрә бағлы гәлан сәрләрини ачмыш, тарихда илк дәфә онун нәзәрә әсасларны ишламмышдыр.

Үзејир Һачыбәјовун чохсаһәли јарадычылыг јолуну бир мәгаләдә нәләмәк әгәласыны ешә дејил. Бу јазыны әрс һамишә алмадырмыгдыг, мусигишүнасларымызын тәдгигат әбјекти олмуш, јенә да олмагдадыр. Онун јарадычылыгы Азәрбајчан бестәкарларынын нечә-нечә нәсилинә јетишмәсиндә, формалашмасында чидди рол ојнамыш, бәлкә дә нәтәб олмушдур. Бундан сонра јетишәчәк бестәкарлар да һәмин мәктәбин шакирдләри олачаглар. Әрәбистанын бүтүн сәнәткары Дмитри Шостаковичин сөзләринин хатырлајырам: сонет мусигичиләри вә мусиги ичрачылары сонет хәдгынын шан-шөһрәтини өз Үзејир Һачыбәјову һамы ша сәвачәк вә һөрмәтә ла тарадајмагдар. Онун шакирдләри—Азәрбајчан бестәкарлары чох һаглы оларар сонет мусиги сәнәтинин ән гијмәтләрини әдәбијјатларда, бу, Үзејир Һачыбәјовун өзүнүн јаратдығы әсәрләрдә, онун шакирдләрини дәрәчәдә ашмалыдырлар. Бу, Совет Азәрбајчанынын ән гијмәтли ичтимаи шәрәфдә, јенә ичтимаи әдәјдә, дәнә сә'ләр чалышмышдырлар. Бу јенә јарадычылыг нишин ки чарпмасында Ү. Һачыбәјов кедир, республиканын мусиги һәјатында чидди дөнүш јарамасында фәал иштирак едирди. О, Халг Маариф Комиссарлығында мусиги шө'бәсинин баилчысы кими, республикада әз гапыларынын халг әсәрләрдарынын узунө ачан илк мусиги техникумуну јарадыр. Ү. Һачыбәјовун бу илләрдә јарадығы чохсаһәли хор вә халг чалғы аләтләринин тобу орнестри республикамызын мусиги һәјатында әсаслы иштиләби әһәмијјәтли һадисәдир иди. Бөјүк бестәкар хордакы чохсаһәлилик вә һармонија проблемини өзү һәлл етмиш, илк хор иштиракчылары јазыр, бунлары илк хор коллективинә өзү өјрәдиб вә дириләндирмиш едиләр. Нотла чалан халг мусиги аләтләри орнестринин јарадылмасы бир чох ән мүрәккәб елмә-техникә мәсәләләрини һәлл етмә гаглы идә. Тәбии проблемләр, програмы вә васитә јараткар, тарда, каманчада, тутәндә, нагарада нотла-јазмагы бачармаг сәдәдә, бачармагы ифачылар јетишдирмәк, јазмыг иди; Шәрәф халг чалғы аләтләринин илк нотлу орнестри үчүн бөјүк формалы өсәрләр јазмаг тәләб олунурду. Өзү дә бүтүн бу мәсәләләр, бу проблемләр елми-тәдгигат институтунда дејил, елми лабораторијада вә елми ишчиләр коллективи тәрәфиндән дејил, тәкчә бир нәфәр — бөјүк Үзејир тәрәфиндән һәјата кечирилир вә вахтында һәлл олунурду. Һамиә орнестрдан бәлка, Үзејир Һачыбәјов тәдриәлиндә јаранмалыдыр ки, мусиги характеристикасынын ачдынлыгы, јүксәк вәзифәләрини тәбиилији, сарсыдыг бәдиәләри тәшдиг бу өсәрә дүнја классик мусиги-ли комедијалары илә еини сәвијјә гојмуш. Бу, јарытмуда Азәрбајчан симфониясинин илк нүмунәләри кими өз гијмәтләрини һәлә дә сахлајыр.

Бунду да гејд етмәк јериндә дүшүр ки, бестәкарымызын «чашмалатчылыг»ларын әдәбијјатдыгдыгы ајдын дејил. Онун рәнбәрлији илә мүтәрәгги мусиги хадимларимызы сәнәтә мүнафизәчилара вә ишпилјанлара гаршы чидди мүбаризә апармалы олмушдур. Бир груп јазыны вәтәнпәрвәр мусиги ичрачысы Азәрбајчан мусигисинин бүтүн дүнја мусиги мәдәнијјәтиндә тәрәфдар олмушу һалда, онун тохунулмамалыгына ајә «Ја сән, Ја сиз» адлы горумасы төсәдә јергә; башга бир груп ичә мусигимизә инфилјет мәсәдә јазмыш, мәдәнијјәтимиз мусиги мәдәнијјәтиндә һеч бир мүсбәт чәһәт көрмәк истәмирди. «Азәрбајчан опера сәнәти» адлы бир мәгаләдә бирдәнә архива вермәјә тә'кид еләјән бела јазынырдар ајдыдлар Үзејирин чидди тәнгидини мә'рәзә гаја вермәк. Ј. Һачыбәјов вә онун мәсләк достлары бәр ики мәзлум мүрәтәчә характерини, ајдынлаглыгыны ачмаг үчүн бәр ики јарадычылыгдыр, јенә бела мәгаләләри өсәссијлијини субута јетирирдилар.

1937-ни ил Үзејир Һачыбәјов Азәрбајчан мусиги мәдәнијјәти тачмыш ән гијмәтли илини гејд едәрәјә бир мәгаләсиндә «Короглу» операсы илә тамамламыш вахтдыр. Бу дәфә јаза устад новатор бестәкарын чохчилдли јарадылмыг әсәрләрини ичрачылыг ачтидарлыгы олуб, субут етдији ки, әсли инчәсәнәтин мәнәи онун милли симасында өз бәнәмлилиә мәзмунлудур. «Короглу» операсынын әсас фикри, идејасы гүрәтли, рәал бир васитәләрлә өнәр дә олумушдуг. Умә композисија, ајры-ајры һиссәләрин вә ариәләрин, ансамбларләрин, бөјүк хор вә оркестр епизодларынын јарадылмасы бөјүк бир мәһарәтдир. «Короглу» операсында мәһир сәнәткар әли илә нәфәс олумушдуг.

Биз фәхрә гејд етмәјә јер јох ки, Үзејир Һачыбәјовун «Лејли вә Мәчнун»ундан «Короглу»сунда нүмә Азәрбајчан операсынын өзү үчүн јенидән јүксәк инкишаф јолуну Гәрби Авропанын бә'зи мәшһәр әсәрләрә опера сәнәти илә јүз көстәрмишдир.

Үзејир Һачыбәјов бүтүн һајаты боју бир ан белә өзү-өзү догма хәтрәјдан ајры бәсаб етмәмиш, онун сәнәти илә сөнмәмиш, әдәри илә кәдәрләнмишдир. О, Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндә чохшилдли сонатанын дәрин нәмәлә јамьф-јарадыг, хәлгымызын мәрд оғул вә гызларына бәсләнмиш гарыш сәсләјиндән, «Азәрбајан өјдуу», Шәфәт бачысы», «Чатышын», «Чәбһә» мәшнулары, «Чанкин», «Марш» кими инструментал мусиги әсәрләри; һәјат, «Вәтән вә чәбһә» кантатасы Үзејир вәтәнпәрвәрлијинин парлаг нүмајәсі олуб. Вәтән өгуларлыгы гәһрәманлыгларда рүшәјдарлыгдыр. Үзејир Һачыбәјов бүтүн варлығы илә гәләбәјә инанмышдыг. Совет халгынын дүнјәвә, әмәјәмаллыг дөврүндә јашајыб јарадачағына инанмышдыг. Онун «Сәнсиз», «Сәнсиз» чанан» кими өсәр сәнәт көнфәјрә олар романслары, «Азәрбајчан халг мусигисинин әсаслары» монографиясі әлмә әсәри мәнә бу нүмә мә'нәјәсинә јарармышдыг. Кимјаны елементләр системи нашф еләјән Менделејев кими Үзејир Һачыбәјов да бу елми монографијасында халг мусигисинин әсәрдә бәрә бағлы гәлан сәрләрини ачмыш, тарихда илк дәфә онун нәзәрә әсасларны ишламмышдыр.

Үзејир Һачыбәјовун чохсаһәли јарадычылыг јолуну бир мәгаләдә нәләмәк әгәласыны ешә дејил. Бу јазыны әрс һамишә алмадырмыгдыг, мусигишүнасларымызын тәдгигат әбјекти олмуш, јенә да олмагдадыр. Онун јарадычылыгы Азәрбајчан бестәкарларынын нечә-нечә нәсилинә јетишмәсиндә, формалашмасында чидди рол ојнамыш, бәлкә дә нәтәб олмушдур. Бундан сонра јетишәчәк бестәкарлар да һәмин мәктәбин шакирдләри олачаглар. Әрәбистанын бүтүн сәнәткары Дмитри Шостаковичин сөзләринин хатырлајырам: сонет мусигичиләри вә мусиги ичрачылары сонет хәдгынын шан-шөһрәтини өз Үзејир Һачыбәјову һамы ша сәвачәк вә һөрмәтә ла тарадајмагдар. Онун шакирдләри—Азәрбајчан бестәкарлары чох һаглы оларар сонет мусиги сәнәтинин ән гијмәтләрини әдәбијјатларда, бу, Үзејир Һачыбәјовун өзүнүн јаратдығы әсәрләрдә, онун шакирдләрини дәрәчәдә ашмалыдырлар. Бу, Совет Азәрбајчанынын ән гијмәтли ичтимаи шәрәфдә, јенә ичтимаи әдәјдә, дәнә сә'ләр чалышмышдырлар. Бу јенә јарадычылыг нишин ки чарпмасында Ү. Һачыбәјов кедир, республиканын мусиги һәјатында чидди дөнүш јарамасында фәал иштирак едирди. О, Халг Маариф Комиссарлығында мусиги шө'бәсинин баилчысы кими, республикада әз гапыларынын халг әсәрләрдарынын узунө ачан илк мусиги техникумуну јарадыр. Ү. Һачыбәјовун бу илләрдә јаратд